

**IJTIMOIIY TARMOQLARDA TILNING O‘ZGARISHI: YOZMA
NUTQDAGI NORASMIYLIK SABABLARI****ERGASHEVA ZEBO ODILJON QIZI***TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI YO‘NALISHI TALABASI*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarda yozma nutqdagi norasmiylik hodisasi sotsiolingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Raqamli kommunikatsiya muhiti tilning strukturaviy va uslubiy xususiyatlariga qanday ta’sir ko’rsatayotgani, ayniqsa, o‘zbek tilining zamonaviy yozma shakli qanday o‘zgarishlarga uchrayotgani ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Yozma nutqda rasmiy uslubdan chekinish sabablari sifatida kommunikatsiya tezligi, ijtimoiy yaqinlik, emojilar va kod almashtirish kabi omillar ko’rsatilib, tilning raqamli muhitga moslashuvi ijobiy va salbiy jihatlari bilan baholanadi. Maqolada ijtimoiy tarmoqlardagi norasmiy yozuvni til xatolari emas, balki yangi kommunikatsion ehtiyojlarga moslashish jarayoni sifatida baholash taklif qilinadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoqlar, yozma nutq, norasmiylik, raqamli kommunikatsiya, kod almashtirish, emojilar, o‘zbek tili, yozuv madaniyati, lingvistik o‘zgarish, digital orality.

Raqamli kommunikatsiya vositalarining jadal rivojlanishi va ijtimoiy tarmoqlarning hayotimizda muhim o‘rin egallashi tilga, xususan yozma nutqqa sezilarli darajada ta’sir ko’rsatmoqda. An’anaviy yozma nutq normalari qat’iy, uslubiy qoidalarga asoslangan bo’lsa, ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalarda bu mezonlar tobora bo’shashmoqda. Tilshunoslik nuqtai nazaridan bu hodisa “yozma nutqdagi norasmiylik” deb ataladi. Ayniqsa yoshlar, bloggerlar, internet foydalanuvchilari o‘rtasida tilning strukturaviy jihatdan soddalashuvi, emojilarning qo‘llanilishi, so‘z qisqartmalari, kod almashtirish va hatto talaffuzga yaqin yozuv shakllarining keng tarqalishi kuzatilmoqda. Bu esa zamonaviy o‘zbek tilining

dinamik taraqqiyoti jarayonida yangi lingvistik muhit – raqamli yozma uslub shakllanayotganidan dalolat beradi.

Yozma norasmiylikning birinchi asosiy sababi – kommunikatsiyaning tezligi va qulayligidir. Ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari fikrini iloji boricha tez, sodda va qisqa shaklda yetkazishni maqsad qilgan holda rasmiy yozuv andozalarini chetlab o'tadi. Ikkinchi sabab – ishtirokchilar o'rtasidagi ijtimoiy masofa yo'qligi. Telegram, Instagram, Facebook, X (Twitter) kabi platformalarda suhbatdoshlar ko'pincha do'st, tanish yoki tengdosh bo'lib, ular orasida til rasmiylik darajasi avtomatik ravishda pasayadi. Uchinchi sabab – raqamli vositalarda ifoda vositalarining kengligi. Emojilar, GIFlar, stikerlar nafaqat so'zlar o'rnini bosmoqda, balki ularning o'zaro kombinatsiyasi ham yangi kommunikatsion kodeksga aylangan. Bular tilning ijtimoiy kontekstda moslashuvchanligini aks ettiradi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda tilga bo'lgan yondashuv pragmatik xarakter kasb etmoqda. Ya'ni foydalanuvchi so'z tanlovi, sintaktik qurilishi, xatboshi yoki tinish belgilariga rioya etishdan ko'ra, o'z g'oyasini tezroq, hissiyroq va ta'sirchanroq yetkazishga intiladi. Bu esa norasmiylikka asoslangan yangi yozma muloqot uslubini shakllantiradi. Bu hodisa nafaqat o'zbek tiliga, balki boshqa tillarga ham xos bo'lib, uni global tilshunoslik doirasida "digital orality" yoki "secondary orality" deb ham atashadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlarda norasmiy yozma nutq me'yorlariga zid bo'lishiga qaramay, bu holatni faqat grammatik og'ish deb emas, balki tilning yangi kommunikativ vazifalariga moslashuvi sifatida talqin etish mumkin. Biroq bu jarayonni boshqarish, til madaniyatini saqlash hamda raqamli savodxonlikni oshirish bugungi til siyosati va ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge.
2. Baron, N. S. (2008). *Always On: Language in an Online and Mobile World*. Oxford University Press.

3. G'afurov, A. (2020). "Ijtimoiy tarmoqlarda tilning o'zgarishi va uning jamiyatga ta'siri." // *O'zbek tili va adabiyoti*, №2, 45–52.
4. Sultonova, D. (2021). "Yoshlar nutqida raqamli norasmiylik: tendensiya va tahlil." // *Filologiya fanlari*, №1, 33–39.
5. UNESCO (2021). *Digital Literacy and Linguistic Diversity*. Paris: UNESCO.
6. Tagg, C. (2015). *Exploring Digital Communication*. Routledge.
7. Zaynutdinova, G. (2022). "Yozma nutqdagi emoji'lar: semantik va pragmatik tahlil." // *Til va jamiyat*, №4, 60–66.
8. Androutsopoulos, J. (2014). *Mediatization and Sociolinguistic Change*. De Gruyter.